

PROF. DR. ÖZKUL ÇOBANOĞLU İLE TÜRK DİLİ, EDEBİYAT VE II. ULUSLARARASI KÜLTÜR KONGRESİ ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Neclâ YALÇINER

-Sayın Çobanoğlu, bize kendinizden söz eder misiniz?

-Ayvalıklıyım. İlkokul, ortaokul ve liseyi dünyanın bence en güzel yerlerinden birisi olan bu yörede tamamladım. Üniversite tahsili için 1978’de Ankara’ya geldim. O günden bu yana her nereye gitsem yana döne geldiğim

yer Ankara oldu ve yavaş yavaş Ankaralı olduk. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalında öğretim üyesiyim.

-Halk bilimiyle uğraşmaya ne zaman karar verdiniz ve bu kararınızda etken unsur ne idi?

-Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğrenciydim ve arkadaşım Tahsin Güngör ile birlikte Süleyman Hayri Hoca’dan “Elmalılı Hamdi Yazır’ın ‘Hak Dini Kur’an Dili’ Adlı Tefsirinde Felsefi Unsurlar” adlı bitirme tezi almıştık. Bir yandan da ne bulursak okuyor ve tartışıyorduk. Sonunda sözlü

gelenekleri derleyen ve değerlendiren yeni bir bilim dalının gerekliliği üzerine neredeyse karar kılmıştık. Bu sürecin sonunda ben İlahiyat Fakültesini 3. sınıfta bırakıp Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne geçtim. Umay Günay Hoca'mın "Halk Bilimine Giriş" dersini aldığımda hocamın anlattıklarına inanamıyordum. Tahsin ile bizim bölük pörçük de olsa tasavvur ettiğimiz bilim dalı yüzyıllar öncesinden zaten kurulmuştu hem de her şeyiyle... Bundan sonra bana düşen bu alanla ilgili bulabildiğim her şeyi okumak ve üzerinde düşünmekti... Erol Güngör Hoca'nın kitaplarından kültür değişmesi ve millî kültür konularında bilgilendikçe yapılması gerekenin millî kültür unsurlarının kültür değişmeleriyle yabancı unsurlar karşısında kolayca yer değiştirmeyecek şekilde güçlendirilmesi olduğu fikrini benimseyip bu bağlamda halk biliminin yapabileceklerini idrak ettiğimde halk bilimci olmaya karar verdim. Mezuniyet sonrası yüksek lisans, araştırma görevliliği derken bana kelimenin tam anlamıyla ismiyle müsemma bir şekilde davranan, elimden tutup yol gösteren ve ulaşabileceğim her türlü imkânı tanıyan Umay Günay Hoca'mın teşvik ve yardımlarıyla Indiana Üniversitesi Halk Bilimi Enstitüsüne gittim ve ikinci yüksek lisansımı yapıp döndüm. Sonra da hocam ile "Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Destan Türü" doktora tezimi hazırlayıp mezun oldum.

-Bizi çalışmalarınız hakkında da bilgilendirir misiniz? Şehir efsaneleri ve destanlar üzerine çalıştığınızı biliyoruz. Günümüzde artık yok olmuş bir geleneğe, âşık destanı geleneğine dair ürünleri derleyerek üzerinde çalıştığınızı da biliyoruz. Bize bu gelenekten ve çalışmalarınızın sonuçlarından bahsedebilir misiniz?

-Âşık tarzı edebiyat geleneği sürprizlere açık bir alandır. Konunun dünyada ilk araştırmacısı olan Mehmed Fuad Köprülü 20. yüzyıl başlarında yaptığı çalışmalarında, bu geleneğin Ortaçağ ürünü olduğunu ve şartların değişmesi nedeniyle öldüğünü, 20. yüzyılda yaşamayacağını söylüyordu. Ama tam tersi oldu. 20. yüzyıl âşıklık geleneğinin en velut ve verimli yüzyıllarından birisi olarak tamamlandı. "Âşık Tarzı Destan Türü" konulu tez bana Umay Hoca'm tarafından verildi. Kiminle konuşsam herkes bu konunun Pertev Naili Boratav tarafından çalışıldığını, benim pek de farklı bir şey yapıp yeni bir şeyler söylememin neredeyse imkânsız olduğunu söyleyip durdu... Tabii bu insanların düşündükleri tipik bir Türkiye işi doktora teziydi... Malzemeyi her neyse toplarsın, kâğır bir bina yapar gibi üst üste alt alta yığarsın... Bir de önüne şatafatlı bir ön söz, sonuna da çoğu okunmamış kaynakça eklersin... Hiç kimseye kavga etmez, herkese de eyvallah dersin oldu da bitti maşallah doktorsun. Hem de en profesörlük olanından... Hiç şüphesiz pek çok istisna var ama bana yukarıdaki sözleri söyletecek kadar da kötü örnek var. Her neyse, durum vahimdi. Fakat ben bunu bir meydan okuma olarak düşündüm. Amerika'daki tahsilim boyunca hiçbir insanın bu konu çalışılmıştır, bitmiştir dediğine şahit olmamıştım. Tam tersine, aynı konuda hatta aynı metinler üzerine yüzlerce

çalışma yapıldığı ve binlerce yenisinin de yapılabildiğini öğrenmiştim. Bunu uygulamanın tam yeri ve zamanıydı. Geliştirdiğim bir modele göre hem destanları tahlil ve tasnif ettim hem de âşık tarzı kültür geleneğinin kahvehane ve İstanbul merkezli olarak ortaya çıkması şeklinde özetlenebilecek yeni bir tez geliştirdim. Dahası, benden önce hiç kimsenin çalışmaya değer bulmadığı âşıkların A4 kâğıtlarına bastırıp sokaklarda sattıkları ve plak, kaset vb. şekilde üretilip tüketilen destanları da inceledim. Bu tarz bir yaklaşım daha sonra başka meslektaşlarım tarafından da benimsenerek bir model olarak kullanılmaya başlandı.

-I. Uluslararası Kültür Kongresi'ne katılmış mıydınız? Katıldıysanız her iki kongreyi bize sonuçları bakımından kısaca değerlendirebilir misiniz?

-Evet, katılmıştım. Birinci Kongre'nin bildirileri dört cilt hâlinde basıldı ve Türklük bilimin en değerli kaynaklarından birisi olarak kütüphanelerde yerini aldı. II. Kongre görebildiğim kadarıyla katılımcı sayısı, bildirilerinin niteliği ve organizasyon bakımlarından birincinin de fevkinde gözüküyor.

-II. Kültür Kongresi'nde I. Kongre'den çıkan uygulanabilir sonuçlarının bir değerlendirmesini/uygulamasını görebildiniz mi?

-Tabii ki, Kongre'de sunulan bazı tebliğlerden hareketle seçilmiş veya verilmiş tez konuları olduğunu biliyorum. Bir bilimsel kongrenin zaten en temel uygulamaya yönelik amacı yeni bilimsel çalışmaları tetiklemek değil midir?

-Kongre'de de konu edilen "ortak dil" konusunda neler söylersiniz? Türk lehçeleri arasında Türkçe temelli bir "ortak iletişim dili" oluşabilir mi? Oluşabilirse sizce bu dil hangi lehçe tabanlı olur?

-Evet, biz millet olarak bazen kendimizi eleştirmekte sınır tanımıyoruz. Birçok şeyi çok ihmal ettiğimizi bazen mübalağalı bir biçimde dile getirip kısa süreli karamsarlıklara kapıldığımız da oluyor. Mesela, 1990'ların ortalarında katıldığımız Türklük bilimi sempozyumlarında Türk dünyasından gelenlerin büyük bir çoğunluğu bildirilerini Rusça sunuyorlardı. 10-15 yılda durum tam tersine döndü. Artık bildirilerin kahir ekseriyeti Türkiye Türkçesinde, geri kalanların da çoğu Kazak, Kırgız, Tatar veya Türkmen Türkçesinde sunuluyor. Bin yıllık kopukluklardan yüzlerce yıllık ihmallerden sonra ortaya çıkan bu sonuç gerçekte hiç de küçümsenmeyecek bir başarı... Bana öyle geliyor ki, dünya Türklüğü arasında ortak bir iletişim dili oluşmaya başlamış durumda, birbirimizle konuşurken biz diğer Türk lehçelerinden öğrendiğimiz kelimeleri kullanıyoruz; onlar da Türkiye Türkçesi ile karışık kendi lehçelerinden kelimeler katarak konuşmaya gayret ediyorlar ve her geçen gün iletişim düzeyi gittikçe yükselen yeni ve ortak bir Türkçe oluşuyor. Ağırlıklı olarak gündelik konuşma merkezli olan bu yapı ortak terimlerle de desteklenirse, kısa sürede ortak ve standart bir yazı dilinin de temeli oluşturabilir. Ama yine de biz ken-

dimizi acımasızca eleştirmeye devam edelim. Zannedirim bu bizi hem zinde hem de gayretli tutuyor.

-Ortak dil söz konusu olunca “ortak alfabe”den de söz etmeden geçilemez. “Ortak alfabe” konusunda neler söylemek istersiniz?

-Aslında, bildiğim kadarıyla konunun uzmanlarının bir araya gelmesiyle oluşturulmuş 32 harfli alfabe ile bu sorun teknik olarak çözülmüş durumda. Ancak, bunun uygulamaya konulmasında, Türkmenistan ve Azerbaycan örneklerinde olduğu gibi bazı harflerin farklı kullanımları nedeniyle amaç tam anlamıyla hasıl olmamış durumda. Harf bazındaki bu uygulamalar zaman içinde daha rahat çözülebilir. Biz Türkiye Türkleri olarak Türk dünyasındaki kardeşlerimizi eleştiriyoruz ama söz konusu 32 harfli alfabeyi ki mevcuda üç harf ilave edeceğiz, henüz uygulamaya koymadık ve bu konunun peşinde olan ve konuşan insan bile yok. Bence önce iğneyi kendimize batırıp çuvaldızı sonra kardeşlerimize yöneltsek daha iyi olacak gibi... Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan’daki yönelimler de düşünülürse, biraz yavaş ve ufak tefek problemlerle de olsa alfabe meselesi de çözümlenme yolunda görünüyor. Kat edilen yol ve geline nokta düşünüldüğünde, çok da karamsar olmaya gerek yok.

-Alfabe ve dilde birlikten söz edilince terim birliğinden de konuşmamak mümkün görünmüyor. Türkiye Türkçesinde de yaşanan terim kargaşası sorunu çözülmeden lehçeler arasında bir terim birliğinden söz edilebilir mi? Bu konuda da bize anlatacaklarımız vardır.

-Evet, yukarıda da işaret ettiğim gibi meselenin bence can alıcı noktası burası. Ne yapıp edip lehçeler arasında bir terim birliği sağlamamız gerekiyor. Yoksa günlük konuşma dilinde mesele çözüldü veya çözülmek üzere gibime geliyor.

-Türk dilinin dünya dilleri arasındaki yerini nasıl görüyorsunuz?

-Daha önce söylediğim gibi kendimizi eleştirmenin bazen dozunu kaçırıyoruz. Dilimiz öldü, mahvoldu falan diyerek telaşlanıyoruz. Oysa, dünya geneline baktığımızda, dilimiz dünyanın en güçlü ve zengin dillerinden biri ve tarihinin en güçlü dönemlerinden birini yaşıyor. Bir biri

ardınca yeni sözlükler ve yabancılara öğretimi için en gelişmiş yöntemlerle yeni kitaplar, en son teknolojileri kullanarak hazırlanmış ekipmanlar yayımlanıp oluşturuluyor. Türkiye Türkçesini öğrenmeye dünya çapında yoğun bir ilgi var ve pek çok yeni ülke ve üniversitede Türk dili ve edebiyatı bölümleri açılıyor. Türkiye Türkçesinin konuşanı her geçen gün sürekli artıyor.

-Hep tartışıla gelen bir konuya dair bir sorum olacak. Türkçe bilim dili midir? Türkçe ile bilim yapılabilir mi; Türkçenin söz varlığı, bilim terimleri, Türkçe ile bilim yapılabilmesi için yeterli midir?

-Türkçe tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de bilim dilidir. Son yıllarda bilimsel gelişmelerdeki inanılmaz sürat ve yeni terim üretme sınırsızlığı dünyadaki bütün dillerde var. Diğer dillerin sıkıntı ve sancılarını yakından takip etmediğimiz için yaşadığımız hâli sadece bize has zannedip üzülüyoruz.

-Televizyon, bilgisayar gibi hayatı kolaylaştıran, bir o kadar da okumayı gereksiz kılan teknoloji harikası ürünler, hayatın neredeyse büyük bir kısmını kaplamış durumda. Böyle olunca da insanlar yazılı olanı okumaktansa görsel bir şölen eşliğinde oyunlaşmış, filmleşmiş hâlini izlemeyi yeğliyor. Teknoloji aynı zamanda sizce de okuma tembeli nesiller yaratmıyor mu?

-Bence yaratmıyor. Okumanın ve yazılı edebiyatın rolünü biraz abarttığımızı düşünüyorum. İnsanlar okumadan da, okuyanları dinleyerek ve dinledikleri üzerinde düşünerek de kendilerini geliştirebilirler. Kaldı ki, işaret ettiğiniz “görsel bir şölen eşliğinde, oyunlaşmış, filmleşmiş hâliyle” pek çok eserin özellikle Çoklu Zekâ Kuramı doğrultusunda düşünülürse daha da yararlı olduğu söylenebilir.

-Sayın Çobanoğlu biraz da Türkçenin temel sorunlarından söz edelim. Eminim sizin bu konuda da söyleyecek çok sözünüz vardır: Türkçe sizce yabancılar açısından öğrenilmesi kolay bir dil midir?

-Evet, Türkçe yabancılar açısından öğrenilmesi kolay bir dildir. Bildiğiniz gibi bunu özellikle tarih boyunca Türkçe öğrenen pek çok yabancı tekrar tekrar ifade etmiştir. Ben de meslek hayatımda uzmanlık alanım olmamakla birlikte üç yıla yakın bir süre yabancılar Türkçe öğrettim. İnanın zaman zaman nasıl bu kadar kolayca Türkçe öğrenebildiklerine şaşırduğım olmuştur. Türkçenin bir sesli ve bir sessiz harfin art arda gelerek telaffuz edilmesi, fonetik açıdan ve aynı zamanda öğrenen açısından da büyük bir kolaylık sağlamak ve sondan eklemeli bir dil oluşuyla öğrenen kişi eklerin mantığını kavrayınca yapılacak şey sadece ekleri bellemekten ibarettir. İngilizceyi düşünürseniz sadece düzensiz fiillerin şekillerini bellemeye harcanan zamana denk bir zamanda Türkçenin temeli kazanılmış olmaktadır.

-Türkçe bugün, yeryüzünde konuşulan büyük diller içinde 5. sırada bulunuyor. En eski medeniyet dillerinden biri. Medeniyet dili olmuş bir dilin fakir olduğu düşünülemez kuşkusuz. Günümüzde, bilim ve teknolojik gelişmeler, dillerin edebî dil olmanın ötesinde bilim ve teknoloji dili olmasını da gerektiriyor. Sizce, Türkçe bütün bunlara yetebilecek güçte midir?

-Türk uygarlığının bence en önemli özelliklerinden birisi demirin yeryüzünde işlendiği ilk üç merkezden birisi olan Altay dağlarında oluşmasıdır. Bu müthiş bir özelliktir. Bir başka ifadeyle Türkçe, Türklerin sahip olduğu yüksek teknoloji sayesinde etraflarında yaşayan Türk soylu olmayan halklar tarafından kabul edilmiş bir dildir. Gen havuzumuzun tarih sahnesine çıktığımız günlerde bile ne kadar çeşitli ve zengin olduğuna Çin kronikleri tanıklık etmektedir. Bunun hiç şüphesiz en önemli nedenlerinden birisi Taş Devrini yaşayan komşularımızın karşısına metalden yapılmış araç gereç ile ve bunları üreten bir millet olarak çıkışımızdır. Sahip olduğumuz bu teknolojik üstünlüğe bağlı “demir küreselleşmesi” diyebileceğimiz bir dönemde çevremizdeki pek çok topluluğu Türkleştirdik... Moğollar gibi Türkleştiremediklerimizin de neredeyse temel kültür kelimelerinin tamamının Türkçe oluşu da bence yine bu sürecin bir sonucudur. Dolayısıyla, Türkçe tarih sahnesine bir bilim ve ileri teknoloji dili olarak çıkmıştır. Bu bugün için eskimiş teknolojinin bütün terminolojisinin dünya Türklüğü arasındaki ortaklığı belki de sözlerimin en büyük kanıtıdır. Atalarımızın son derece ilkel şartlar altında üç bin hatta dört bin yıl önce gerçekleştirdikleri bu olgunun bir benzerini günümüz imkânlarını da işe koşarak tekrar gerçekleştirmememiz için hiçbir neden yok. Tek engel biziz! Bizim konuyla ilgili, ilgi, bilgi ve sevgi eksikliğimiz... Zor olan yerine kolayı tercih eden anlayışımız ve bunu telkin eden eğitim sistemimiz; en büyük eksikliğimiz ve engelimizdir, diye düşünüyorum. Hayatta bazı şeylerin kolay olmadığını ve zoru başarmanın gerekli olduğunu bilen nesiller yetiştirmeliyiz. Bu nesilleri işe koşarak da söz konusu zorlukları aşabiliriz.

-Türk Dil Kurumu yayınlarını takip edebiliyor musunuz? Edebiliyorsanız yayınlarımız hakkında ne düşünüyorsunuz? Özellikle Türk destanlarının Türkiye Türkçesine Aktarılması çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?

-Türk Dil Kurumu yayınlarını takip ediyorum. Özellikle, Türk destanlarının Türkiye Türkçesine aktarılması muhteşem bir proje... Bazı yanlış metinlerin seçilmesi gibi ufak tefek tenkit edilebilecek yönler bulunabilir. Ancak, projenin tamamı ve Türkiye Türkçesine aktarılan ve aktarılacak olan eserler düşünüldüğünde tek kelimeyle dünya çapında dev bir iş... Fikret Türkmen Hoca'nın ellerini öpmek lazım.

-Bilgisayar teknolojisinde, özellikle Genel Ağ'da Türkçe yazı karakterleri ne yazık ki kullanılamıyor. Bu da Türkçe yazan ve konuşanlar açısından büyük sıkıntı yaratıyor. Bu konuda söylemek istedikleriniz var mı?

-Evet bu sıkıntılar var ve zaman zaman komik yanlış okuyuşlara da neden oluyor. Ama milletimizin pratik zekâsıyla bunu halletme yolları bile çoktan birkaç tezin konusunu oluşturmalydı. Bütün sözünü ettiğiniz sıkıntılara rağmen bilgisayar teknolojisinin bütün Türk dünyasını ya da daha güzel bir ifadeyle dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar bütün Türkleri, sesle, yazıyla, görüntüyle iletişime geçiren ve kaynaştıran bu teknolojinin yararları yanında sözünü ettiğimiz sıkıntılar bana basit ve yakın gelecekte çok kolayca halledilecekmiş gibi geliyor.

-Sayın Çobanoğlu bize değerli zamanınızı ayırdığınız ve sorularımıza içtenlikle cevap verdiğiniz için çok teşekkür ederim.

-Esağfurullah efendim. Bana bu imkânı verdiğiniz için asıl ben teşekkür ederim.

